

Kartografia w planach i działaniach wojennych Hitlera – w rocznicę wybuchu II wojny światowej, cz. II

Świadectwa historii

Niemcy podczas napaści na Polskę we wrześniu 1939 r. nie mieli problemów z zaopatrzeniem wojsk Wehrmachtu w mapy. Dodatkowo przejęli zasoby znajdujące się w gmachu WIG i polskich składnicach, a także szybko uruchomili produkcję na miejscu.

Eugeniusz Sobczyński

Na czas wojny w każdej armii Niemcy zamierzali utworzyć skład map, pracownię kartograficzną, drukarnię polową i grupę pomiarowo-kartograficzną; w korpusach struktura miała być podobna. W pułkach artylerii miały występować pododdziały pomiarowe i powielalnie map (dokumentów). Aby zebrać informacje geograficzne do wydania map na obszary przyszłych działań wojennych, niemieccy szpiedzy i informatorzy penetrowali rynki kartograficzne na całym świecie. Doskonałym miejscem, gdzie można było pozyskać informacje o opracowaniach kartograficznych, był m.in. XIV Międzynarodowy Kongres Geograficzny, który odbył

się w 1934 r. w Warszawie. Państwa biorące udział w obradach prezentowały na licznych wystawach swój dorobek. Delegacja niemiecka, która pierwszy raz po I wojnie światowej uczestniczyła w tym kongresie, liczyła aż 50 osób.

• Wykorzystanie polskich instytucji

Niemcy umieszczali swoich ludzi w strukturach geografii cywilnej i wojskowej innych państw z zadaniem dostarczania wiadomości o pracach tych instytucji oraz wynoszenia materiałów kartograficznych. Również w Wojskowym Instytucie Geograficznym (WIG) służyło kilku oficerów, którzy po wkroczeniu Niemców do Warszawy ujawnili się i pomogli im przywrócić produkcję kartograficzną. W archiwum matryc pracował niejaki Freicheit, późniejszy burmistrz jedne-

go z miast na Pomorzu. Z kolei mjr Reder z wydziału fotogrametrycznego przyszedł do gmachu WIG w mundurze oficera niemieckiego i przekazał informacje o budynku i sprzęcie. W wydziale topograficznym pracował kapitan Blanck, późniejszy burmistrz Grodziska.

Niemcy wykorzystali również zasoby kartograficzne i pracowników Państwowego Instytutu Geologicznego w Warszawie. Podczas wojny prace geologiczne skierowane były na wydanie mapy geologicznej w skali 1:300 000. W marcu 1940 r. Instytut otrzymał komisarycznego dyrektora w osobie Rolanda Brinkmanna, profesora geologii z Uniwersytetu Hamburgskiego. Równocześnie PIG miał być włączony do niemieckiej służby geologicznej i stanowić w niej odrębną placówkę (*Dienststelle*), analogicznie do pla-

Arkusz łódź (o godle 4129/4) w skali 1:25 000 z 1939 r.; zachodnia połowa jest fotomapą, a wschodnia – powiększoną mapą polską w skali 1:100 000

cówek utworzonych w Wiedniu i Pradze. Ostatecznie Instytut jako Amt für Bodenforschung przeniesiono do Krakowa, a w Warszawie pozostała tylko filia. Do krakowskiej centrali przyłączono również jako filię (Zweigstelle) Instytut Nafotowy w Jaśle, a po zajęciu w 1941 r. Lwowa – Zakład Geologii Uniwersytetu Jana Kazimierza. Wszystkie te instytucje prowadziły terenowe badania geologiczne, chodziło głównie o znalezienie surowców i ich eksploatację dla potrzeb III Rzeszy oraz wydawanie map geologicznych w skali 1:25 000 i 1:300 000.

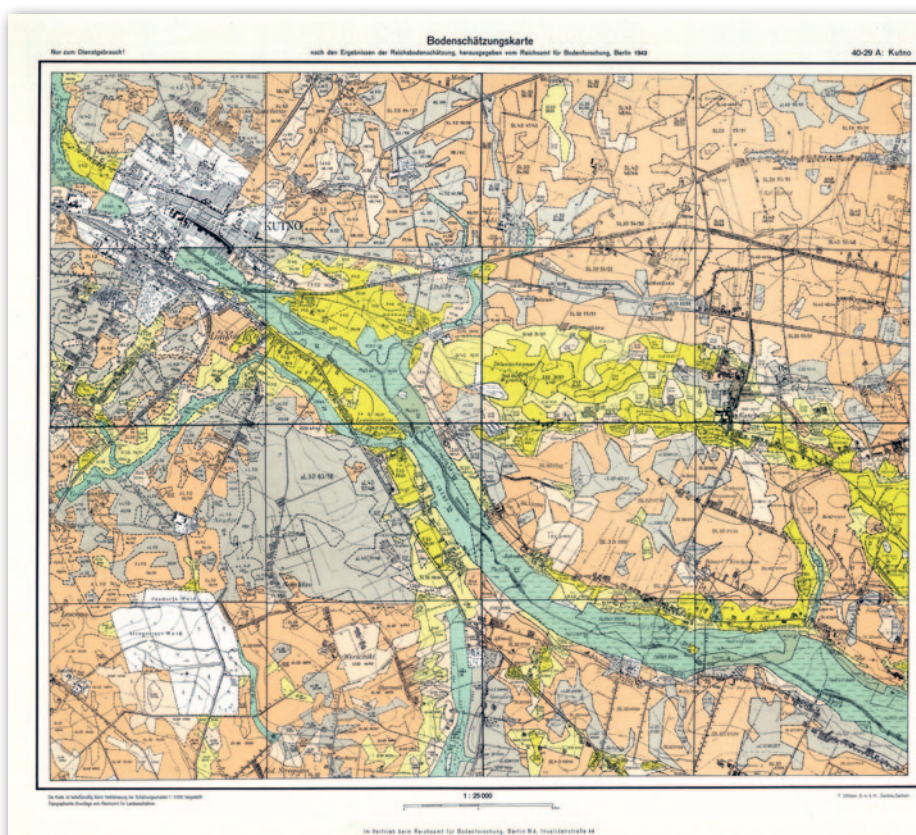
• Szukając się na Polskę

Już kilka lat przed wybuchem wojny Niemcy wykonywali przedruki polskich map w skalach: 1:100 000 (niektóre arkusze, przeważnie dla byłego zaboru pruskiego, wydali na podstawie swoich materiałów), 1:300 000, 1:500 000 (z reguły łącząc je w podwójne i poczwórne arkusze na wzór niemieckich arkuszy zbiorczych i wprowadzając marginalia w języku niemieckim) oraz w skali 1:25 000 w różnych wariantach. Nie mieli z tym problemów, bo mapy polskie były jawne i praktycznie ogólnodostępne. W sierpniu 1939 r. ukazał się informator dla dowódców „Planheft Polen” o mapach wydawanych przez WIG i mapach niemieckich opracowanych na ich podstawie.

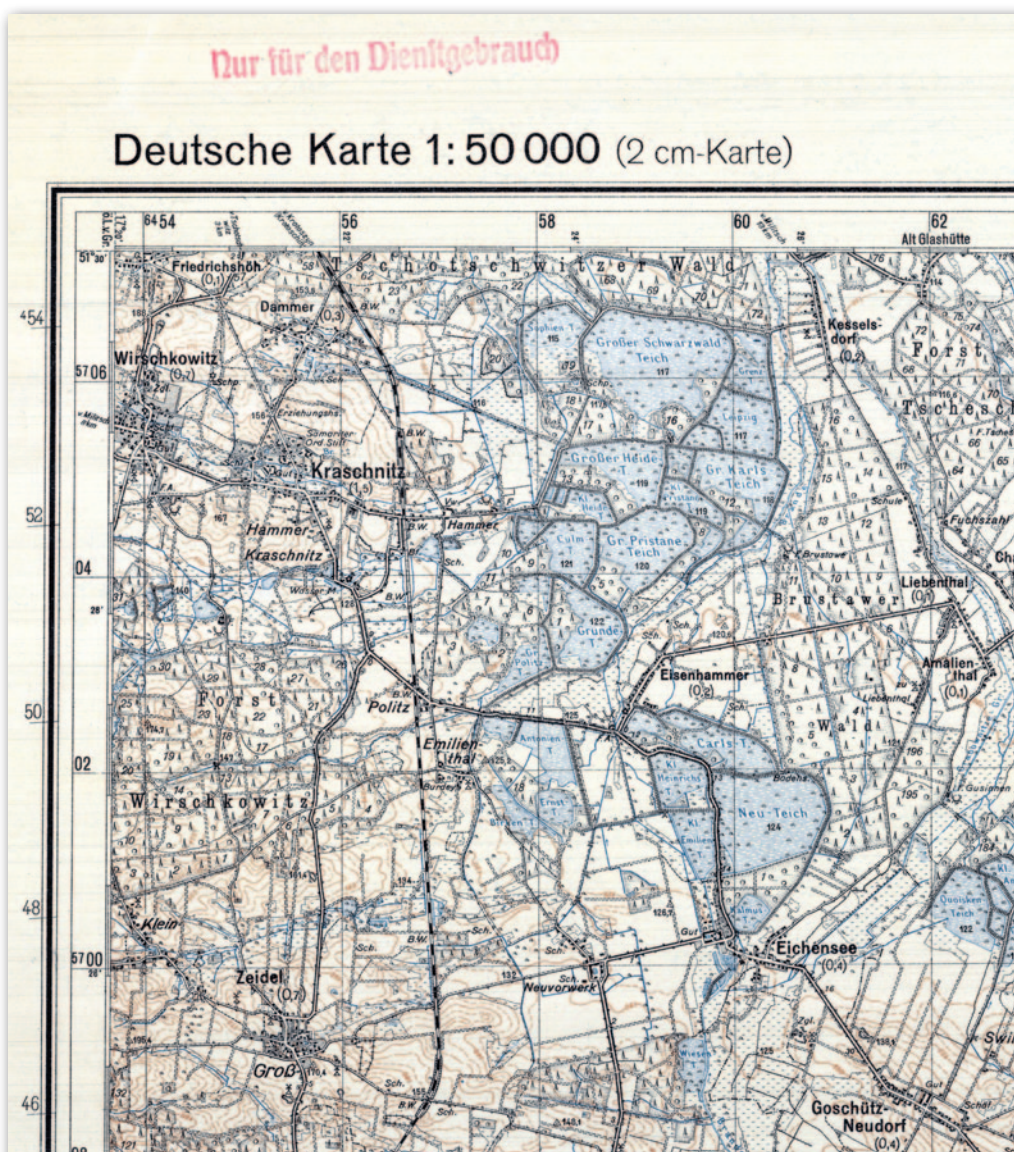
W latach 1936–1939 zostały też wydane wzdłuż granicy z Polską mapy w skali 1:50 000 *Deutsche Karte (Ostdeutschland)* w cięciu arkuszowym *Karte des Deutschen Reiches*. Mapa jest trzykolorowa, ma bogaty opis pozaramkowy, niemiecką siatkę kilometrową i podcienioną rzeźbę terenu. Po polskiej stronie granicy nazwy miejscowości są polskie i niemieckie (np. na ark. 400 Gr. Wartenberg: Szklarka Przygodzicka – Glasdorf). Niemcy wydawali też fotomapy (*Bildskizze* i *Bildplan*) w skalach 1:25 000 w cięciu arkuszowym mapy w skali 1:100 000. Ciekawy jest arkusz Łodzi (o godle 4129) z 1939 r., gdzie zachodnia połowa arkusza jest fotomapą, a wschodnia – powiększoną mapą polską w skali 1:100 000.

Najpopularniejsza w wojskach lądowych Wehrmachtu była mapa w skali 1:100 000 (w lewym rogu umieszczony jest napis *Karte des Deutschen Reiches*).

Mapa w skali 1:50 000 (*Deutsche Karte*), arkusz graniczny 400 Gr. Wartenberg (pow. sycowski), wyd. 1937 r.

Mapa klasyfikacji gruntów w skali 1:25 000, arkusz Kutno, wyd. w 1943 r. przez Reichsamt für Bodenforschung Berlin

Mapa umocnień i rozmieszczenia artylerii na Płw. Helskim w skali 1:25 000 (połączone ark.) z czerwca 1939 r.; bez siatki wsp. płaskich prostokątnych, długość geogr. podana od południka Ferro

Nie było to jednorodne wydanie na obszar Polski. Początkowo wydawano te mapy jako *Sonderausgabe*, później jako *Vorläufige Ausgabe*, a w latach 1943–1944 ukazały się jako *Deutsche Heereskarte*. Pierwsze dwie wydał cywilny urząd Reichsamt für Landesaufnahme, natomiast ostatnią Oberkommando des Heeres/Generalstab des Heeres. Mapy te posiadały w opisie informację, że zostały opracowane na podstawie polskich map taktycznych

Niemcy przygotowali też dla Polski mapy w skali 1:25 000. Część z nich, szczególnie na obszary zachodnie, była opracowana na podstawie własnych materiałów, dla pozostałych wykorzystano reprodukcje polskich map (zmieniając tylko opis pozaramkowy). Wszystkie drukowano w jednym kolorze. Niektóre miały dodatkowo wdrukowaną treść specjalną, np. zmontowana z siedmiu arkuszy mapa Półwyspu Helskiego (*Befestigungskarte Polen – 1378*),

w skali 1:100 000. Niektóre z map w tej skali wydawane na obszar Polski przed wybuchem i na początku wojny były opracowane na podstawie starych map niemieckich, rzeźba terenu jest na nich przedstawiona metodą kreskową (m.in. ark. Poznań, Toruń). W latach 1943–1944 większość map aktualizowano na podstawie zdjęć lotniczych. Nazewnictwo było częściowo polskie, a częściowo niemieckie. Mapy były drukowane od jednokolorowych do czterokolorowych. Bardzo popularne były arkusze łączone, tzw. *grossblatty*. Jak wynika ze skorowidza zamieszczonego w „Planheft Übersichten”, do 1936 r. około 60% obszaru Polski było pokryte arkuszami łączonymi posiadającymi siatkę quasi-stereograficzną WIG lub niemiecką DRG (*Deutsches Reiches Gitter*).

Mimo zakładanej wojny błyskawicznej

wydana w czerwcu 1939 r., przedstawiała polskie obiekty rozbudowy inżyniersko-fortyfikacyjnej i koszarowej. Mapa nie posiadała wdrukowanej siatki kilometrowej.

• Mapy specjalne

Na podkładach innych map też były wykonywane mapy specjalne. Przykładowo arkusz mapy *Karte des Deutschen Reiches* w skali 1:100 000 *Großblatt 348-Warschau (Warszawa) Nord* opracowany w czerwcu 1939 r. powstał z czterech polskich map w skali 1:100 000. Treść specjalną dotyczącą obiektów fortyfikacyjnych (*Befestigungs*) do tego arkusza przygotował 10. Abteilung (Landesbefestigungsabteilung) Sztabu Generalnego Wojsk Lądowych.

W 1944 r. wydano kilkadziesiąt godeł typowo wojskowych mapy przejezdności terenu w tej skali, tzw. *Mil.-Geo.-Karte*. Zawierają one m.in. objaśnienia i charakterystyki szos, lasów, wód i urządzeń hydrotechnicznych, roślinności oraz gruntów. Dane specjalne nadrukowano w kolorze fioletowym. Na lewym marginesie map zamieszczano szkice gruntów (piasek, glina, żwir, torf). Poniżej szkicu znajdował się krótki opis form terenowych, gruntów, dróg, rzek, klimatu, zaludnienia, przemysłu i gospodarki. Na prawym marginesie widniała krótka charakterystyka mostów, drzewostanu i stanu poszycia w lasach. Przy rzekach i strumykach umieszczono ich nazwy oraz takie wartości liczbowe, jak szerokość, głębokość i szybkość prądu. Drogi opisano, podając ich szerokość i rodzaj nawierzchni. Kilka arkuszy map w skali 1:100 000 było przeznaczonych dla wojsk pancernych (*Panzerkarte*), a informacja specjalna nadrukowana w kolorze fioletowym dotyczyła przejezdności terenu dla czołgów.

Podczas wojny cywilny urząd Reichsamt für Landesaufnahme wydawał z arkuszy map *Karte des Deutschen Reiches* w skali 1:100 000 mapy administracyjne (*Landkreise* i *Stadtkreise*) zmontowane

z kilku arkuszy seryjnych, stosownie do granic administracyjnych. Na jednokolorowej treści (na części arkuszy rzeźba terenu jest przedstawiona metodą kreskową) granice nadrukowano kolorem zielonym.

• Mniejsze skale

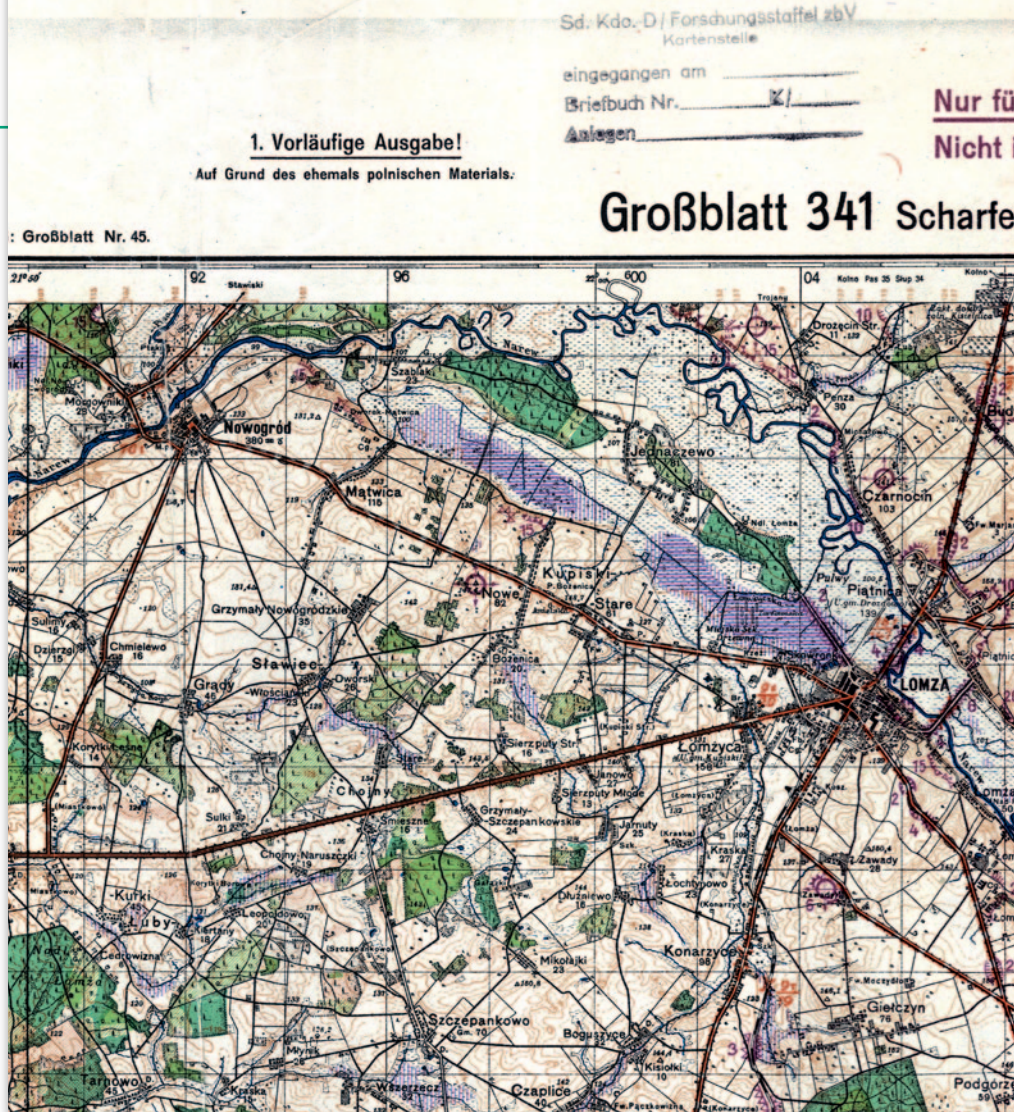
Inną popularną mapą na szczeblach operacyjno-strategicznych w Wehrmachcie była mapa w skali 1:300 000, która do czekała się kilku różnych wydań. Przy jej opracowaniu wykorzystano w dużym stopniu polską mapę operacyjną w skali 1:300 000 wydaną do 1939 r. przez WIG dla całej Polski. Mapa niemiecka ukazała się pod różnymi nazwami:

- *Übersichtskarte von Mitteleuropa* (oryginalne opracowanie niemieckie);
- *Übersichtskarte von Mitteleuropa „Sonderausgabe”* (reprodukcja z mapy polskiej);
- *Übersichtskarte von Mitteleuropa „Vorläufige Ausgabe”* (reprodukcja z mapy polskiej);
- *Osteuropa i Mitteleuropa „Deutsche Heereskarte”* (oryginalne opracowanie niemieckie).

Wydania *Sonderausgabe* i *Vorläufige Ausgabe* posiadają tylko polską siatkę kilometrową. Późniejsze wydania tej mapy – *Osteuropa i Mitteleuropa* – posiadają już niemiecką siatkę kilometrową DHG oraz niemieckie nazewnictwo. Zostały też wydane arkusze zbiorowe składające się z sześciu arkuszy godłowych. Obok normalnego wydania tej mapy ukazały się arkusze lotnicze (*Fliegerausgabe*) z drukowaną na pomarańczowo siatką meldunkową. Treść specjalną (lotniczą) przygotował Generalstab der Luftwaffe. Mapa ta była wydawana na znaczne obszary Europy, na wschodzie sięgała do Uralu. W takim samym cięciu arkuszowym wydano też mapę samochodową Polski (*Strassenzustandskarte*) z podziałem dróg na dobrej jakości, średniej i złej oraz nośnością mostów.

Z kolei do celów strategicznych i lotniczych wydawano mapę *Deutsche Weltkarte* w skali 1:500 000, która pokrywała całą Europę od Portugalii aż po Ural, północną Afrykę i Bliski Wschód. Część arkuszy opracowała firma Justusa Perthesa w Gotha, która w 1938 r. wydała *Vogels Karte von Mitteleuropa* w skali 1:500 000. Z uwagi na to, że mapa ta nie obejmowała całego terytorium Polski, w 1943 r. w Kriegskarten- und Vermessungswesens opracowano w tej skali *Deutsche Heeres-*

Mapa przejezdności terenu – wojskowej charakterystyki terenu (*Mil.-Geo.-Karte*) w skali 1:100 000, ark. połączone (*grossblatt nr 357*) *Warschau Sud*, wyd. sierpień 1944 r.; bardzo obszerny opis pozaramkowy

Mapa przejezdności terenu dla czołgów (*Panzerkarte*) w skali 1:100 000 opr. na podstawie mapy *Karte des Deutsche Reiches*, teść specjalna opr. w 1944 r., ark. połączone (*grossblatt nr 341 Scharfenwiese-Lomza-Rozan-Ostrow Mazowiecka*)

karte Europa, która obok Polski uwzględniła również inne obszary Europy.

Wydano też mapę stanu dróg polskich (*Strassenzustand in Polen 1939*) w skali 1:1 000 000, na której drogi były podzielone na 5 kategorii, z informacją o odległościach między miejscowościami i dostępie do stacji paliw, z powiększeniem do skali 1:300 000 obszaru Warszawy i Górnego Śląska. W formie osobnego wydawnictwa wydrukowano album tzw. przejazdówek (schematycznych planów) przez większe miasta. W tej samej skali wydano w czerwcu 1939 r. (jednoarkuszową) mapę operacyjną Polski z dwujęzyczną legendą (niemiecką i polską). Mapa została zmontowana i opracowana na podstawie polskich map.

Dla lotnictwa wydano na podstawie *Mapy Polski i Krajów Ościennych* w skali 1:500 000 wersję niemiecką oraz atlas lotnisk polskich z informacją opisową i fotograficzno-mapową (skala 1:100 000) każdego lotniska.

• Opisy geograficzne

Bardzo bogate i obszerne są niemieckie opisowe wydawnictwa geograficzne poświęcone II Rzeczypospolitej. Już w czerw-

cu 1937 r. ukazał się przegląd sytuacji ekonomicznej Polski „Übersicht über die wehrwirtschaftliche Lage von Polen”, do którego załączono mapę ukazującą elektrownie, kopalnie węgla, huty metali, złoża mineralne, fabryki gumy, fabryki zbrojeniowe i rafinerie ropy naftowej. Przed samym wybuchem wojny wydano kilka obszernych opisów wojskowo-geograficznych (*Militärische Beurteilung*) dotyczących Polski, z licznymi mapami, schematami, fotografiami, zdjęciami lotniczymi i charakterystyką dróg, kolei i mostów. Przykładowo „Militärgeographische von Polen” oraz podobny opis dotyczący fortyfikacji polskich i rozmieszczenia jednostek wojskowych w polskich garnizonach („Denkschrift über die polnische Landesbefestigung”). To pierwsze opracowanie na 450 stronach przedstawia szczegółowy opis wojskowo-geograficzny Polski i zawiera dołączone liczne ukośne zdjęcia lotnicze, a także informację (skorowidze) dla dowódców o dostępnych mapach na obszar Polski. Znamiennie, że to wydawnictwo ukazało się w sierpniu 1939 r.

Inny opis dotyczył przemysłu zbrojeniowego („Die Wehrwirtschaft der Republik Polen”). Przygotowując się do

Opisy geografii wojennej dotyczące Polski (charakterystyka wojskowo-geograficzna, przemysł obronny, przegląd sytuacji gospodarczej), wszystkie ukazały się przed wrześniem 1939 r.

eksterminacji narodu polskiego, Niemcy opracowali szczegółową mapę dotyczącą spraw ludnościowych (narodowościowych). Do mapy dołączone były opis i dane statystyczne o ludności zamieszkującej poszczególne województwa, miasta i wsie. W pierwszym zeszytcie „Mitteilungen des Chefs des Kriegs-Karten- und Vermessungswesens”, który ukazał się w 1942 r., oprócz opisu stanu opracowań kartograficznych w zajętych krajach, znalazł się artykuł Franza Doubeka „Kartenfolge zur Landes- und Wirtschaftskunde der eingegliederten deutschen Ostgebiete und des Generalgouvernements” z licznymi mapami przeglądowymi uzasadniającymi m.in. podział administracyjny terenów Polski zagarniętych przez III Rzeszę.

• Biura map i pomiarów

Niemcy podczas napaści na Polskę we wrześniu 1939 r. nie mieli problemów z zaopatrzeniem wojsk Wehrmach-

tu w mapy. Dodatkowo po wkroczeniu do Warszawy zostały przez nich przejęte mapy znajdujące się w gmachu WIG i polskich składnicach. Duży zapas map i podstawowych materiałów geodezyjno-kartograficznych oraz sprzętu pomiarowego okupanci pozyskali z rozbitych pod Siedlcami wagonów kolejowych, którymi WIG ewakuował się do Lwowa.

Już na początku października 1939 r. Niemcy wysłali wezwania do byłych pracowników WIG, rozpoczęli przygotowania do podjęcia prac kartograficznych i powołali Kriegskarten- und Vermessungsamt Warschau - Amt 1 (Wojскове Biuro Map i Pomiarów Warszawa). Przejęcia gmachu dokonał 14 października 1939 r. Vermessungsabteilung 501 (mot.), a komendantem został por. Hempel. Niezależnie od tego w Krakowie, jako stolicy Generalnego Gubernatorstwa, utworzono Kriegskarten- und Vermessungsamt 2. W placówce w Warszawie pracowało 227 żołnierzy niemieckich i 130 pracowników pomocniczych, a w Krakowie 198 żołnierzy niemieckich i 130 pracowników pomocniczych (według stanu na 31 marca 1944 r.).

Na terenie Warszawy utworzono dwie duże składnice map (OKH-Kartenlager) nr 569 i 588. W marcu 1942 r. w związku z agresją Niemiec na Związek Sowiecki powstało Biuro i Urząd Wyższego Oficera Kartografii i Miernictwa Wojskowego na obszar wschodni. W biurze tym służyło 15 żołnierzy, a jego szef płk Kurandt był jednocześnie szefem warszawskiego Kriegskarten- und Vermessungsamt. Podlegały mu wojskowe biura map i pomiarów w Mińsku, Rydze, Kownie, Charkowie, Krakowie i Lwowie (we Lwowie Niemcy umieścili też dużą składnicę map) oraz oddziały terenowe w Tallinnie. Struktura organizacyjna i możliwości opracowania map i ich druku w poszczególnych biurach były różne, powstawały one z reguły w oparciu o przedwojenne instytucje kartograficzne. Tylko w pierwszej połowie 1944 r. biura te wydrukowały około 24 mln map, najwięcej w Warszawie (ok. 8 mln). Były to przeważnie mapy w skalach 1:100 000 i 1:300 000. W celu zwiększenia możliwości druku Niemcy już w 1941 r. sprowadzili do Warszawy dodatkowo dwie wielkoformatowe maszyny drukarskie Roland, aparaty fotoreprodukcyjne i gilotyny. Uruchomili też szkołę kreślarzy kartograficznych.

Pod biura map podlegały bataliony miernicze i grupy pomiarowo-kartograficzne. Liczne grupy geodezyjne występowały też w Organizacji Todt, która prowadziła prace budowlane i fortyfikacyjne. W październiku 1944 r. w związku z trudną dla Niemców sytuacją na

froncie utworzono nawet Komendanturę Oddziałów Kartograficzno-Mierniczych, która nadzorowała obsługę geodezyjną inwestycji budowlanych (magistrale kolejowe, umocnienia fortyfikacyjne wzdłuż Wisły, a następnie w rejonie Międzyrzeczka). Przez całą wojnę niemieckie grupy geodezyjne zajmowały się inwentaryzacją i odtwarzaniem punktów geodezyjnych, przygotowaniem danych geodezyjnych dla jednostek artyleryjskich oraz przygotowaniem danych do opracowania katalogów współrzędnych.

Początek ofensywy sowieckiej w czerwcu 1944 r. spowodował, że biura map na wschodzie były ewakuowane z Rygi do Bydgoszczy, z Kowna do Łodzi, a następnie Poznania, a biuro ze Lwowa przeniosło się do Krakowa. Koło 20 stycznia 1945 r. nastąpiła kolejna ewakuacja tych biur w kierunku zachodnim. Z reguły Niemcy porzucali maszyny poligraficzne, sprzęt geodezyjny i zapasy map, a żołnierze (m.in. z batalionu mierniczo-drukarskiego) zostali skierowani do obrony „Twierdzy Poznań”. Krótko przed powstaniem warszawskim Kriegskarten- und Vermessungsamt Warschau ewakuowano do Poznania, a po 20 sierpnia 1944 r. sprzęt i mapy – do Würzburga.

• Jeszcze więcej map

W grudniu 1940 r. Niemcy wydali „Polnische und Russische Kartenwerte”, gdzie opisano i przedstawiono na skrowidzach stan opracowanych map od skali 1:25 000 do 1:1 000 000. Do ciekawszych map wydrukowanych w kwietniu 1944 r. w Kriegskarten- und Vermessungsamt Warschau należy plan Lublina w skali 1:15 000 opracowany przez Mil.-Geo.- Gruppe Radom. Zaznaczono na nim i opisano obiekty administracyjne, przemysłowe i koszary. Powstał z powiększonej mapy w skali 1:25 000. Inną ciekawostką jest plan Żyrardowa w skali 1:5000 z 1944 r. (po powstaniu warszawskim) z linią kolejową, bocznicami opracowany przez Armeekartenstelle (moto 600).

Niezależnie od map topograficznych wydawanych przez wojsko również Instytut Geologiczny w Berlinie (Reichsamt für Bodenforschung) podczas całej wojny opracowywał na obszar Polski mapy geologiczne i gruntów (*Bodenschätzungskarte*) w różnych skalach. Mapy geologiczne i studia geologiczne na rzecz walczących wojsk wykonywały Gruppe Wehrgeologie wojsk inżynierskich, które sporządzały raporty (*Wehrgeologenstelle*) o warunkach terenowych, głównie hydrografii. Na mapy seryjne w skali 1:50 000, 1:100 000 i 1:500 000 nanoszono treść specjalną (wydano takie opra-

cowania m.in. dla rzek Bug, Dniepr, Prut, Prypeć).

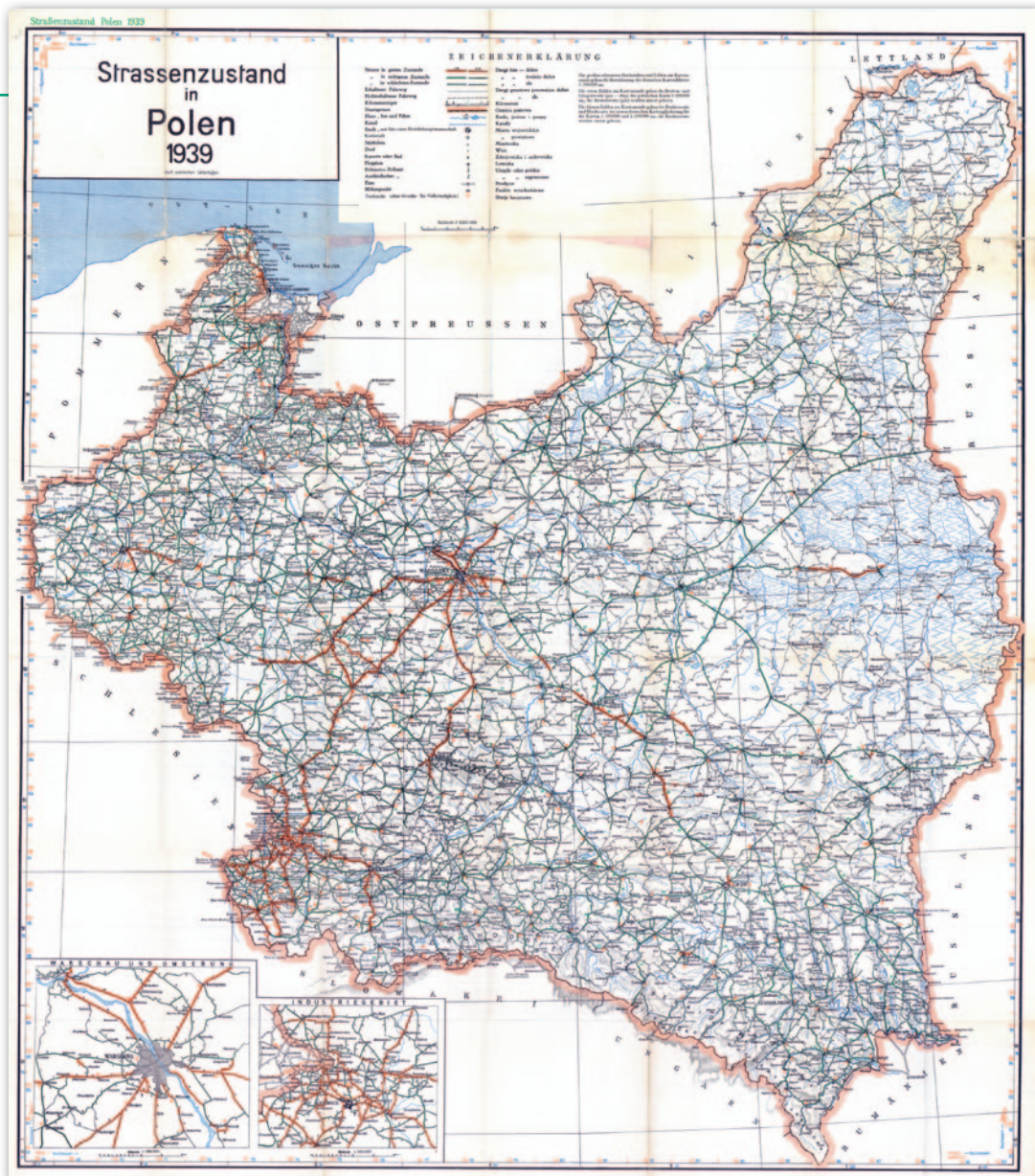
Utworzone podczas okupacji na ziemiach polskich instytucje niemieckie też wydawały różne mapy, często wykonane na podstawie map wojskowych oraz polskich (katastralnych). W Łodzi przejęty przez Niemców duży zakład poligraficzny Kotkowskiego działał od tam pod nadzorem komisarycznym jako Graphische Anstalten A.G. Powstał tam w 1942 r. plan Łodzi (*Plan von Litzmannstadt*) w skali 1:20 000, do którego dołączony był skorygowany nazw ulic. Drukowano też wydawnictwa opisowe, m.in. w 1940 r. wydano opracowanie dotyczące podziału ziem Polski na niemieckie jednostki administracyjne oraz dane dotyczące liczby mieszkańców w poszczególnych landach i miastach (*Die Ostgebiete des Deutschen Reiches und das Generalgouvernement der besetzten polnischen Gebiete in statistischen Angaben*).

Instytut Zachodni w Poznaniu gromadzi mapy obejmujące obszar Generalnego Gubernatorstwa i Kraju Warty. Są to m.in. mapy wydawane przez NSDAP z podziałem na okręgi i jednostki partyjne. Na innej mapie przedstawiono osadnictwo niemieckie na ziemiach polskich włączonych w październiku 1939 r. do III Rzeszy. Wydawano mapy powiatowe z siecią komunikacyjną – liniami kolejowych i dróg. Na mapie uwzględniano również wszystkie miejscowości powiatu oraz ważniejsze obiekty hydrograficzne – rzeki i jeziora. Zwraca uwagę brak jednorodności językowej, ponieważ obok niemieckich nazw miejscowości występują również polskie. Berliński automobilklub wydał też mapę samochodową zatytułowaną „Okolice Poznania”.

Duży zestaw oryginalnych map niemieckich wykonany dla Polski jest zamieszczony w interaktywnym skorygowanym stronie Archiwum Map WIG. W zakładce „Literatura” jest tam dostępna praca analityczna Jerzego Drabka o mapach niemieckich wydawanych na obszar Polski.

• Świadectwa wojennej historii

W Polsce historia kartografii II wojny światowej jest stosunkowo mało znana.

Mapa klasyfikacji dróg Polski w skali 1:1 000 000, stan 1939 r.

Są wprawdzie publikacje dr. B. Krassowskiego, ale dotyczą tylko polskich opracowań geograficznych. Nie przeprowadzono natomiast badań niemieckich opracowań geograficznych wykonanych na ziemiach polskich podczas wojny, a liczba tych opracowań, map, zdjęć lotniczych (fotomap) jest przeogromna. Są one rozproszone po archiwach i bibliotekach na całym świecie i często nie są udostępnione. A to przecież jedno ze świadectw naszej wojennej historii.

W artykule wobec olbrzymiego materiału badawczego zdołałem tylko sygnałnie przedstawić pewne zagadnienia. Liczne przypisy zawarte w pełnej wersji artykułu, która jeszcze w tym roku zostanie opublikowana na Geoforum.pl, pozwolą czytelnikom pogłębić tę tematykę i sięgnąć do oryginalnych dokumentów.

Słowa szczególnego uznania należą się twórcom strony internetowej Archiwum Map WIG, osobom prywatnym, które zgromadziły (bez grantów i środków publicznych) nie tylko bogatą kolekcję map Wojskowego Instytutu Geograficznego

(jak jest w adresie strony), ale także map państw zaborczych, niemieckich i alianckich z okresu II wojny światowej. Zgromadzili oni też (w zakładce „Literatura”) oryginalne niemieckie dokumenty dotyczące hitlerowskiej geografii wojennej.

Plk rezerwy dr Eugeniusz Sobczyński

W latach 1999-2006 szef Zarządu Geografii Wojskowej

Niniejszy artykuł stanowi fragment obszernego opracowania plk. Eugeniusza Sobczyńskiego, które w całości zostanie wkrótce opublikowane na Geoforum.pl

Wybrane pozycje literatury (więcej w artykule na Geoforum.pl/wojsko)

- <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15420353.2021.1917472>
- G. Miller, „The Untold Story of the Secret Mission to Seize Nazi Map Data” November 2019 <https://www.smithsonianmag.com/history/untold-story-secret-mission-seize-nazi-map-data-180973317/>
- J. Sweetkind-Singer, G. March, Acquisition of World War II Captured Maps: A Case Study, „Journal of Map & Geography Libraries”, Volume 16, 2020 – Issue 2.